

Kort översikt över nationalekonomien i Sverige 1).

Bertil Ohlin

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/nto/nto_3rk-PDF/nto_3rk_0035_90031.pdf

pdf genereret den : 25-1-2006

I den nævnte Artikel har jeg bl. a. forklaret, at det ikke for Danmarks Vedkommende kan afgøres, om der foreligger en passiv eller aktiv Inflation, ved at undersøge, om Bevægelserne i Vekselkurserne gaar forud for eller følger efter Prisniveauets Forandringer, eftersom Udslaget hos os altid først vil melde sig i Vekselkurserne (S. 421). At jeg nu af Prof. Ohlin skal se mig stukket i Skoene den modsatte Anskuelse er ganske pudsigt, men endnu snurrigere er det dog at se Professoren hæve Pegefingeren og gøre opmærksom paa, at den „observation“, som jeg — altsaa efter hans Opfattelse — mener at have gjort, slet ikke er ny, men har været diskuteret for Aartier siden, naar alt dette i Virkeligheden er mig ganske uvedkommende og kun kan siges, fordi Prof. Ohlin ikke har givet sig Tid til at undersøge, hvad han taler om.

Og paa samme Maade, m. H. t. at jeg skulde opfatte Betalingsbalancen som selvstændig Faktor. Hvor kan Prof. Ohlin tro — selv om Artiklen i Berlingske Tidende er det eneste, han kender fra min Haand om Valutaspørgsmaalet — at jeg skulde være ukendt med Sammenspillet mellem Købekraften i Landet, Nationalbankens Kreditpolitik og Betalingsbalancen, og hvorledes kan han mene, at en Fremhævelse af dette simple og anerkendte Forhold skulde rumme nogen Imødegaaelse af min Opfattelse. Det er virkelig næsten for letbenet. Jeg har faktisk for min Del intet at indvende imod, hvad Prof. Ohlin paa dette Punkt udvikler (S. 123), saa langt som dette nu gaar, hvilket vel tilstrækkelig klart godtgør, at det just ikke egner sig til Modargumenter i Forholdet overfor mig, men jeg mener ganske vist, at Prof. Ohlin gør sig skyldig i en Misforstaaelse, hvis han tror dermed at have sagt det sidste Ord. Hvad der efter min Mening mangler, kunde Prof. Ohlin (naar han nu vilde beskæftige sig med mig) godt have vidst, eftersom jeg med al Tydelighed har fremsat min Anskuelse derom (bl. a. i Hages Haandbog S. 634). Havde Prof. Ohlin ofret lidt Tid derpaa, vilde han have friet sig for at optræde som Kritiker uden at vide tilstrækkelig Besked. K. Riis-Hansen.

Kort översikt öfver nationalekonomien i Sverige¹⁾.

I slutet av 1890-talet började för den ekonomiska vetenskapen i Sverige en ny epok. Tidigare hade den fört en rela-

¹⁾ Från samlingsverket „Sverige“, Hasse W. Tullbergs förlag, Stockholm 1927.

I den nævnte Artikel har jeg bl. a. forklaret, at det ikke for Danmarks Vedkommende kan afgøres, om der foreligger en passiv eller aktiv Inflation, ved at undersøge, om Bevægelserne i Vekselkurserne gaar forud for eller følger efter Prisniveauets Forandringer, eftersom Udslaget hos os altid først vil melde sig i Vekselkurserne (S. 421). At jeg nu af Prof. Ohlin skal se mig stukket i Skoene den modsatte Anskuelse er ganske pudsigt, men endnu snurrigere er det dog at se Professoren hæve Pegefingeren og gøre opmærksom paa, at den „observation“, som jeg — altsaa efter hans Opfattelse — mener at have gjort, slet ikke er ny, men har været diskuteret for Aartier siden, naar alt dette i Virkeligheden er mig ganske uvedkommende og kun kan siges, fordi Prof. Ohlin ikke har givet sig Tid til at undersøge, hvad han taler om.

Og paa samme Maade, m. H. t. at jeg skulde opfatte Betalingsbalancen som selvstændig Faktor. Hvor kan Prof. Ohlin tro — selv om Artiklen i Berlingske Tidende er det eneste, han kender fra min Haand om Valutaspørgsmaalet — at jeg skulde være ukendt med Sammenspillet mellem Købekraften i Landet, Nationalbankens Kreditpolitik og Betalingsbalancen, og hvorledes kan han mene, at en Fremhævelse af dette simple og anerkendte Forhold skulde rumme nogen Imødegaaelse af min Opfattelse. Det er virkelig næsten for letbenet. Jeg har faktisk for min Del intet at indvende imod, hvad Prof. Ohlin paa dette Punkt udvikler (S. 123), saa langt som dette nu gaar, hvilket vel tilstrækkelig klart godtgør, at det just ikke egner sig til Modargumenter i Forholdet overfor mig, men jeg mener ganske vist, at Prof. Ohlin gør sig skyldig i en Misforstaaelse, hvis han tror dermed at have sagt det sidste Ord. Hvad der efter min Mening mangler, kunde Prof. Ohlin (naar han nu vilde beskæftige sig med mig) godt have vidst, eftersom jeg med al Tydelighed har fremsat min Anskuelse derom (bl. a. i Hages Haandbog S. 634). Havde Prof. Ohlin ofret lidt Tid derpaa, vilde han have friet sig for at optræde som Kritiker uden at vide tilstrækkelig Besked. K. Riis-Hansen.

Kort översikt över nationalekonomien i Sverige¹⁾.

I slutet av 1890-talet började för den ekonomiska vetenskapen i Sverige en ny epok. Tidigare hade den fört en rela-

¹⁾ Från samlingsverket „Sverige“, Hasse W. Tullbergs förlag, Stockholm 1927.

tivt tynande tillvaro, jämfört med förhållandena i de flesta andra kulturländer. Det är svårt att ange några speciella orsaker till den begynnande livaktigheten. Stor betydelse hade utan tvivel startandet av Ekonomisk tidskrift under redaktion af David Davidson i Uppsala. Härtill kom att Knut Wicksell återvänt till Sverige efter sin långa utlandsvistelse, några år senare följd av Gustav Cassel. På lärostolarna i Uppsala, Lund och Stockholm hade därmed kommit tre män som — hur olika de än eljest voro — alla besutto skarpsinne och originalitet i ovanlig grad.

Den ekonomiska vetenskap, som Davidson, Wicksell och Cassel förde fram, var till en början i hög grad teoretiskt inriktad. I detta avseende överensstämde den med traditionerna i nationalekonomiens klassiska land, England, och med den moderna nationalekonomien i Österrike och Italien. Däremot skilde den sig i snart sagt alla avseenden från den ekonomiska vetenskap som för tillfället dominerade i Tyskland under ledning av den s. k. yngre historiska skolan. Denna var utpräglat skeptisk gentemot all teori och sysselsatte sig nästan uteslutande med rent beskrivande monografier, vilka som regel icke innehöllo mycket utöver en ren materialsamling. Om någon nationalekonomisk vetenskaplig systembyggnad kunde man i Tyskland vid denna tidpunkt alls icke tala. Däremot sysselsatte sig såväl Wicksell som Cassel med uppbyggandet av ett ekonomiskt system, en fast stomme, i vilken sedan vetenskapens mera speciella delar kunde inpassas.

Wicksells framställning av nationalekonomiens allmänna del förelåg färdig redan år 1901. I mångt och mycket påminde den om österrikarnas, men det grundläggande orsakssammanhanget framställdes på ett sätt, som närmast överensstämde med Lausanneskolans. Kanske betydelsefullast var den avdelning, som handlade om kapitalräntan, vilken knappast hos någon erhållit en så på djupet gående undersökning som hos Wicksell. Hans arbete betecknar tills vidare slutstenen på den österrikska ränteteorins byggnad, vilken haft ett revolutionerande inflytande.

Även Cassel sysslade först med kapitalränteproblemen, och utvidgade sedan sina undersökningar till hela den allmänna nationalekonomien. Hans *Theoretische Sozialökonomie* utkom på grund af kriget först år 1918, ehuru den författats redan före kriget. Med ovanlig snabbhet har den slagit igenom och intager utan jämförelse platsen som det i Tyskland mest uppmärksammade och som lärobok mest använda arbetet.

Också i andra länder har det mycket diskuterats och vunnit vidsträckt erkännande som det i vissa avseenden klaraste och bästa av alla nationalekonomiska systemverk. Översättningar föreligga på engelska, franska och japanska språken.

Cassels arbete karakteriseras bl. a. av att det förkastar hela värdeläran såsom onödig och vilseledande; i stället bygger det direkt på prisbildningen. Utgångspunkten blir de på marknaden framträdande utbuds- och efterfrågeförhållandena, medan problemen angående de psykologiska processer, som hos varje individ bestämmer hans efterfrågan, förklaras falla utanför den ekonomiska vetenskapens ramar.

Också Wicksells arbete, som år 1914 utkom på tyska, har efter kriget tilldragit sig stor uppmärksamhet. I en år 1925 av Amonn författad, bekant översikt över den på tyska språket framträdande teoriens ställning efter kriget ägnas åt Cassel och Wicksell en väsentligt större uppmärksamhet än åt några andra vetenskapsmän.

Det är knappast en tillfällighet att de båda börjat sin bana som matematiker. Systembyggandet inom nationalekonomien förutsätter just den förmåga av översikt över invecklade sammanhang, som de matematiska begåvningarna äga och som tränas genom matematiska studier. Uppgiften är ju att lämna en överskådlig bild av det invecklade maskineri, prisbildningen utgör, under klagörande av det fundamentala orsakssammanhållnets karaktär.

Av de yngre nationalekonomerna var det endast Fritz Brock, som före kriget hann med ett större teoretiskt arbete, „Den ekonomiska fördelningen och kriserna“, 1909. De däri antydda men icke allsidigt utvecklade tankarna, vilka delvis radikalt avveko från Wicksells och Cassels, har emellertid ej sedan dess närmare utformats eller utbyggts.

Det ligger i sakens natur att detta rent konstruktiva arbete, som gick ut på att draga upp de stora linjerna, nödvändiggjorde abstraktion från en hel del av det ekonomiska livets skiftande mångfald. I första hand gällde det, som nämnts, att få tag på det generella, de grundläggande sammanhangen, icke att beskriva enstaka ekonomiska företeelser. Mycket av den kritik, som riktats mot förkrigstidens nationalekonomi i Sverige såväl som i andra länder — i det man påstått den vara alltför verklighetsfrämmande — är obefogat. Kravet att vetenskapen skall vara konkret och praktisk samt undvika abstraherande förutsättningar är, så länge man befinner sig på det system-

byggande stadiet, uppenbart orimligt. Man kan icke gjuta betongen förrän stålskelettet till en byggnad är färdigt eller smeta på rappningen förrän väggarna finnas där. Men det är förklarligt att många praktiska affärsmän, som icke funno den önskade överensstämmelsen mellan de ekonomiska lärosatserna och sin egen erfarenhet, leddes till den oriktiga slutsatsen, att teorien icke duger i det praktiska livet. Sanningen var naturligtvis att den generella teorien behövde utfyllas, kompletteras og modifieras med hänsyn till mångfalden av speciella omständigheter i varje särskilt fall. Teorien var — och är ofta ännu — ofullständig, icke oriktig.

Det är denna komplettering av den stora systembyggnaden, som framför allt sysselsatt den svenska nationalekonomien under och efter kriget. Undersökningar över betydelsefulla specialproblem, framför allt sådana som haft aktuellt intresse, ha satt sin prägel på det vetenskapliga arbetet. Detta har därigenom helt naturligt antagit en mera „praktisk“ prägel än tidigare, då man vid specialundersökningar icke kan undgå att komma in på ett mera detaljerat studium av det ekonomiska livets mångskiftande företeelser.

Att världskriget och dess efterverkningar påskyndat denna utveckling är givet. Krigshushållningen reste en mängd ekonomiska problem, t. ex. ransonering och produktionsreglering, vilka de nationalekonomiska vetenskapsmännen icke kunde undgå att upptaga till behandling. I stället för undersökningar, som åtminstone i första hand hade blott akademisk betydelse, fick man att göra med problem, av vilkas lösning hela landets ekonomiska liv var i hög grad beroende. Framför allt gällde detta valutaproblemen. Den under kriget fortskridande inflationen medförde en kanske lika genomgripande omvälvning, som alla krigets övriga verkningar tillsammans. Att förhindra eller i varje fall begränsa den blev under några år en allt överskyggande uppgift för den ekonomiska politiken. Här kunde nationalekonomernas ord icke undgå att väga tungt i vågskålen, vilket längre fram skall närmare beröras. Som alltid följde med det växande inflytandet större känsla av ansvar och noggrannare undersökningar.

Bland resultaten av den svenska nationalekonomiens orientering i riktning mot mera konkreta och begränsade problem kunna nämnas Heckschers undersökningar rörande „Världskrigets ekonomi“ och „Svenska produktionsproblem“ samt Bagges rörande „Arbetslörens reglering genom sammanslutningar“. I stället för en abstrakt arbetslöneteori, sådan den nödvändigtvis

måste framträda i systemverk som Wicksells och Cassels, finner man i sistnämnda arbete en detaljerad undersökning över arbetsmarknadens utseende, arbetskraftens rörlighet från ett yrke till ett annat, arbetsavtalens natur m. m., det hela infogat i arbetslöneteorians ram. Därigenom vinnes en levande bild av åtminstone vissa sidor av de dynamiska löneproblemen, låt vara att mycket material fattas för att man skulle kunna bilda sig en någorlunda exakt uppfattning om en fackförenings förmåga att uppehålla en löneförhöjning på andra arbetargrupper eller konsumenternas bekostnad.

Som redan nämnts hade undersökningarna om penningväsen och växelkurser med nödvändighet en „praktisk“ karaktär så till vida, att deras resultat måste få direkt tillämpning på penningpolitiken. Diskussionen rörde sig först och främst om orsakerna till prisstegringen och till växelkursernas variationer. Vad den förra frågan beträffar, enade sig nationalekonomerna snart om att huvudorsaken icke var varubristen utan låg på „penningssidan“. Särskild Cassel framförde med styrka denna tanke i sin bok „Dyrtid och sedelöverflöd“ år 1917. Så småningom kom man att ägna uppmärksamheten mer och mer åt de bakomliggande faktorer, som betingade den stora sedelemissionen, d. v. s. den liberala kreditgivningen. Riksbankens diskontopolitik gjordes till föremål för mycken kritik såsom icke tillräckligt restriktiv. Tankeutbytet kom därvid mer och mer in på banor, som redan på slutet av 1890-talet utstakats av Wicksell i hans på tyska utgivna arbete: „Geldzins und Güterpreise“, kanhända det mest banbrytande arbete inom penningteorien, som sett dagen det sista halva århundradet, ehuru det på många håll, t. ex. i England, först börjat tillvinna sig förtjänt uppmärksamhet efter världskriget.

Vad växelkurserna beträffar stod meningsutbytet helt och hållet i den Casselska „köpkraftspariteoriens“ tecken. Detta gäller för övrigt icke blott Sverige utan också diskussionen i de flesta andra länder. Gentemot den på många håll rådande uppfattningen, att vissa utländska valutors värde, t. ex. markens, sjunkit på grund av en s. k. ogynnsam betalningsbalans och därför snart åter skulle stiga upp till gamla pari, gjorde Cassel gällande att kursfallet berodde på en minskning av markens inre köpkraft till följd av inre inflation. Under eljest lika omständigheter måste det yttre värdet, växelkursen, röra sig parallellt med det inre värdet, köpkraften gentemot varor och tjänster.

Denna grundtanke, som för övrigt är ett axiom och som

framställt i liknande form av svenska nationalekonomer, främst P. N. Christiernin, redan på 1760-talet men sedan fallit i glömska, är numera överallt accepterad. På de flesta håll fäster man emellertid mera vikt än Cassel vid en del andra faktorer, som också påverka växelkurserna. Vare härmed huru som helst, så är det i varje fall oomtvistligt, att Cassels författarskap — en serie av böcker samt tidskrifts- och tidningsartiklar på snart sagt alla världens språk — utövat ett enormt inflytande på den allmänna meningen och därigenom på den ekonomiska politiken runt om i världen. I sällsynt grad har Cassel förstått att skaffa sig både affärsmännens och vetenskapsmännens gehör, ja tävlar med engelsmannen Keynes om äran att vara efterkrigsperiodens mest läste skriftställare på penningväsendets område.

Som exempel på andra vetenskapliga undersökningar av konkret natur kunna nämnas dels Sven Brismans och Arthur Montgomerys arbeten inom penning- och bankväsendet, Emil Sommarins, Nils Wohllins och Karl Åmarks inom jordbruket, dels åtskilliga av Socialiseringsnämndens och Tull- och traktatkommiténs undersökningar, framför allt den senares huvudbetänkande. För första gången i de många tullkomitéernas historia har ett allvarligt försök gjorts att vetenskapligt fastställa, hur det bestående tullskyddet verkat. Tyvärr äro problemen av en sådan art att ens tillnärmelsevis säkra resultat endast i undantagsfall kunna nås.

Naturligtvis ha också arbeten av uteslutande teoretisk natur sett dagen efter kriget. Till att utfylla luckorna i det stora systemet behövas specialundersökningar också av frågor, som tyvärr endast i ringa grad kunna belysas med erfarenhetsmaterial i statistik eller annan form. Dels ligger detta i problemens natur, dels är den ekonomiska statistiken ännu relativt litet utvecklade. Bland sådana arbeten kunna nämnas Erik Lindahls och Margit Cassels inom finansvetenskapen, Curt Rohtliebs inom jordbruksekonomin, Gunnar Silverstolpes om kapitalbildningen, Gustaf Åkermans om det fasta kapitalets betydelse för räntefoten, Bertil Ohlins om handeln, samt Gunnar Myrdals om den dynamiska prisbildningen. Även i dessa arbeten spåras emellertid en tendens att i görligaste mån kombinera den rena teorien med faktiskt material för att därigenom erhålla en konkret bild.

Kombination av principer och fakta kännetecknar i hög grad Eli Heckschers arbeten inom den ekonomiska historien. Man torde med ett visst fog kunna säga att de flesta tidigare

framställningar inom detta område gjorts av män, som varit mera historiskt än nationalekonomiskt utbildade, vilket försvårat en riktig värdesättning av många grundläggande ekonomiska sammanhang. I essaysamlingen „Ekonomi och historia“ liksom i andra arbeten och uppsatser har Heckscher framhävt och illustrerat betydelsen av att den ekonomiska teorien togs till hjälp vid behandlingen av äldre tiders nationalekonomiska problem. Hans insats på detta område torde kunna betecknas som banbrytande.

Om den svenska nationalekonomien på det hela taget utmärkes av en sällsynt homogenitet, så måste ett undantag därvid göras för Gustaf Steffen som intager en plats för sig så tillvida, att hans arbeten till största delen falla inom sociologien, vilken i mycket ringa grad tillvunnit sig de andras intresse. Inom denna vetenskap intager han en internationellt erkänd position. Nämnas kan hans på tyska utgivna ungdomsarbete om det engelska lönearbetarsystemets utveckling, vilket allt fortfarande räknas till standardlitteraturen på detta område. — En annan svensk nationalekonom, som bedrivit sina studier i utlandet, är Sven Helander, en tid verksam i Göteborg men numera professor i Kiel. Hans inom många olika områden fallande arbeten synas ej väsentligt ha påverkats av svenska strömningar.

Til avslutning böra några ord sägas rörande den svenska nationalekonomiens betydelse för landets finansiella och ekonomiska politik. Graden av dess inflytande utgör nämligen på visst sätt ett indicium på styrkan i den ekonomiska vetenskapens allmänna utveckling. Att det förhåller sig så, sammanhänger med att nationalekonomien i motsats till många andra vetenskaper i första rummet har en praktisk inriktning. Dess uppgift är icke blott den, som är gemensam för all vetenskap, att öka vår kunskap om människorna och naturen, utan framför allt att öka våra nyttiga kunskaper om det ekonomiska livet, varigenom vi sättas i stånd att inrätta detta på ett bättre och effektivare sätt. Med andra ord, den ekonomiska vetenskapen avser att vara ett underlag för ekonomisk politik.

Vetenskapsmännens inflytande därvidlag kan vara av två olika slag. För det första kunna de själva direkt medverka vid utformandet av riktlinjerna för den ekonomiska politiken, d. v. s. lägga sitt eget ord i vågskålen. För det andra kunna de genom sin pedagogiska verksamhet öka den ekonomiska allmänbildningen och speciellt de ekonomiska kunskaperna inom bestämmande kretsar.

Vad det första beträffar torde man kunna konstatera, att den nationalekonomiska sakkunskapen under och efter kriget blivit alltmera anlitad i kommitéer och kommissioner och därvid av naturliga skäl utövat stort inflytande på vissa frågors behandling. Detta gäller t. ex. budget-, skatte-, tull-, socialiserings-, arbetslöshets- och bankkommittéerna. Även på annat sätt ha nog nationalekonomerna utövat ett direkt inflytande på den ekonomiska politiken, nämligen genom sina tidningsartiklar, vilka emellanåt synas ha påverkat de personer, som närmast haft att fatta beslut.

Långt större betydelse måste man emellertid tillmäta vetenskapsmännens pedagogiska verksamhet. Att allmänbildningen i ekonomiskt avseende i Sverige står relativt högt är ett faktum, som bekräftas från många håll. Härvidlag har en anmärkningsvärd förbättring gjort sig gällande under de tio sista åren. Just det flitliga tidningsskriveriet av pennor sådana som Brismans, Cassels, Heckschers och Silverstolpes tillkommer säkerligen en stor del av förtjänsten härför. Också föredragsverksamheten inom handelskamrar, köpmannaföreningar m. m. har haft sin betydelse, liksom naturligtvis den populärvetenskapliga litteraturens snabba tillväxt. Så gott som samtliga våra ledande nationalekonomer ha nedlagt ett anseeligt arbete härpå. Med undantag för de stora kulturspråken torde intet språk ha en så representativ samling populära läroböcker i allmän nationalekonomi som det svenska i Brismans, Heckschers, Sommarins, Silverstolpes och Hendersons bekanta arbeten, det sistnämnda översatt från engelska. Vikten av en på detta sätt spridd ekonomisk allmänbildning kan näppeligen överdrivas. I demokratiska samhällen beror fasthållandet av en sund ekonomisk politik från statens och kommunernas sida i sista hand av den stora massans förståelse för problemens verkliga innebörd och betydelse.

Bertil Ohlin.